

تعاون و کشاورزی، سال نهم، شماره ۳۴، تابستان ۱۳۹۹

تبیین مهم‌ترین عوامل مؤثر بر نظام اقتصاد تعاونی‌های ایران در دهه آینده با روش داده‌بنیاد

امیر میمنت آبادی^{۱*}، سید شمس‌الدین حسینی^۲، عبدالرحیم پدram^۳، علیقلی حیدری^۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۲/۱۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۶/۳

چکیده

بی‌توجهی به شناسایی عوامل مؤثر در رشد و بالندگی تعاونی‌ها آینده مسیر توسعه بخش تعاونی در فضای رقابتی ملی و بین‌المللی را با تهدید روبه‌رو خواهد ساخت؛ لذا این تحقیق با هدف تبیین مهم‌ترین عوامل مؤثر بر اقتصاد تعاونی‌های ایران با استفاده از روش داده‌بنیاد در بخش تعاون ایران انجام گرفت. گردآوری اطلاعات از طریق بررسی اسناد و مقالات موجود و مصاحبه با ۱۸ نفر از خبرگان بخش تعاون و آگاه از مباحث اقتصاد تعاونی‌ها، که به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند، صورت گرفت. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار MAX QDA تحلیل شد. براساس نتایج، عوامل مؤثر بر اقتصاد تعاونی‌های ایران در قالب نظریه رشد و بالندگی اقتصاد تعاونی، در قالب ۱۸۰ کد اولیه، ۵۷ کد ثانویه، ۲۷ مقوله فرعی و ۷ مقوله اصلی شامل عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، مدیریتی، سیاسی، محیطی و فناوری ارائه شدند.

واژه‌های کلیدی: عوامل اقتصادی، عوامل اجتماعی، عوامل فرهنگی، نظام اقتصاد تعاونی‌ها، روش داده‌بنیاد

۱. دانشجوی دکتری مدیریت آینده‌پژوهی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

meymanatabadi1344@gmail.com

*نویسنده مسئول

۲. استادیار، دانشکده اقتصاد، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

۳. استادیار، گروه آینده‌پژوهی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

۴. مدرس دانشگاه و رئیس انجمن علمی تعاون ایران

مقدمه

پژوهش حاضر با هدف تبیین مهم‌ترین عوامل مؤثر بر اقتصاد تعاونی‌های ایران انجام گرفت. بر مبنای اهداف پیش‌بینی‌شده، ابتدا پیشینه موضوع تحقیق از ابعاد نظری و کاربردی در داخل و خارج از کشور ارائه شد، سپس روند شکل‌گیری تعاونی‌ها در شکل رسمی و امروزی آن در ایران از سال ۱۳۱۴ (زمان ثبت اولین تعاونی در داور آباد ورامین) تا پایان ۱۳۹۷، با تأکید بر دو دهه اخیر، از ابعاد مختلف (تعداد، عضویت، میزان سرمایه‌گذاری و اشتغال‌زایی) بررسی و تحلیل شد.

بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد از زمان ثبت اولین تعاونی رسمی در سال ۱۳۱۴ در داورآباد ورامین تا بهمن ۱۳۵۷، روند تشکیل تعاونی‌ها در ایران ابتدا تا سال ۱۳۴۳ بطی، سپس افزایشی بود به نحوی که در پایان دوره، تعداد تعاونی‌های روستایی به ۲۹۳۹ مورد، تعاونی‌های شهری غیر کارگری به ۱۳۴۰، تعاونی‌های کارگری به ۱۶۷۳ و تعاونی‌های تولیدی کشاورزی به ۳۹ مورد رسید. از حدود ۶۰۰۰ تعاونی تشکیل شده طی ۴۳ سال مزبور، در حال حاضر، ۱۰۷۱ مورد^۱ فعال هستند؛ یعنی میانگین تعاونی‌های فعال ۲۵ مورد در سال می باشد (حدود ۱۷/۵ درصد تعاونی‌های تشکیل شده هنوز فعال هستند). اما این روند پس از پیروزی انقلاب در مورد تعداد تعاونی‌های فعال کاملاً تغییر کرده به گونه‌ای که در مجموع، در همه مقاطع، تعداد تعاونی‌های فعال نسبت به کل تعاونی‌های تشکیل شده بین ۴۰ تا ۵۰ درصد بوده است. تعداد تعاونی‌های فعال تا پایان جنگ تحمیلی (تقریباً ۱۰ سال)، به ۴۸۲۰ مورد با میانگین ۴۸۲ تعاونی در هر سال؛ تا

۱. باید متذکر شد آمار فوق و آمار و ارقام مربوط به بعد از انقلاب همگی در سال ۱۳۹۸ از سامانه اخذ شده است؛ به عبارت دیگر، از کل تعاونی‌های تشکیل شده طی سال‌های ۱۳۱۴ تا ۱۳۵۷، که حدود ۶۰۰۰ مورد بوده است، در حال حاضر، ۱۰۷۱ تعاونی هنوز فعال هستند و مابقی یا به نتیجه رسیدند و یا منحل شده‌اند.

تشکیل وزارت تعاون در سال ۱۳۷۰، به ۱۳۳۹ مورد با میانگین ۴۴۶ تعاونی در سال؛ از تشکیل وزارت تا ابلاغ سیاست‌های اصل ۴۴ در خرداد ۱۳۸۴، به ۱۸۳۷۳ مورد با میانگین ۱۲۲۵ تعاونی در هر سال و از ابلاغ سیاست‌ها تا پایان سال ۱۳۹۷، یعنی حدود ۱۳ سال، به ۶۶۷۶۸ مورد با میانگین ۵۱۳۶ تعاونی در هر سال رسیده است؛ بنابراین، تعداد تعاونی فعال تا پیروزی انقلاب، نسبتاً کم بوده و پس از انقلاب اسلامی، به دلیل جایگاه ویژه آن در قانون اساسی، به‌ویژه اصول ۴۳ و ۴۴، رشدی بسیار بالا داشته به‌گونه‌ای که تا تشکیل وزارت مستقل، نسبتاً ثابت و حدود ۴۷۴ تعاونی در سال بوده و از زمان تشکیل تا ابلاغ سیاست‌های اصل ۴۴، میانگین رشد سالانه حدوداً ۲۶۰ درصدی و از زمان ابلاغ سیاست‌ها تا پایان سال ۱۳۹۷، میانگین رشد سالانه بیش از ۴۲۰ درصدی نسبت به قبل انقلاب داشته است.

کمترین میزان سرمایه‌گذاری تعاونی‌ها مربوط به سال ۱۳۸۴ به مقدار ۹۱۲۵۳۳۷۵۰ هزار ریال و بیشترین آن مربوط به سال ۱۳۹۱ به مقدار ۱۷۸۶۳۷۹۲۷۰۶ هزار ریال بوده است. با مقایسه اطلاعات میزان سرمایه‌گذاری تعاونی‌ها طی ۲۰ سال گذشته می‌توان گفت که میزان سرمایه‌گذاری‌ها در تعاونی‌های تازه‌تأسیس، به‌ویژه از سال ۱۳۹۲ به بعد، به‌شدت کاهش داشته است. با توجه به کاهش ارزش سرمایه‌گذاری در طی ۲۰ سال می‌توان نتیجه گرفت که تعاونی‌ها بیشتر به‌صورت بنگاه‌های کوچک و متوسط توسعه پیدا نموده‌اند. در ۳ سال مالی ۱۳۸۵، ۱۳۸۸ و ۱۳۹۱ هم که بیشترین سرمایه‌گذاری در بخش تعاون صورت گرفته است، به‌طور استثنایی، سرمایه‌گذاری در تعاونی‌ها به‌شکل معناداری با ۱۷ سال دیگر متفاوت است.

کمترین میزان اشتغال‌زایی تعاونی‌ها مربوط به ۱۳۸۴ با ۲۴۵۹۱ نفر و بیشترین میزان آن مربوط به ۱۳۸۶ با ۱۷۷۱۹۱ نفر بوده است. با مقایسه اطلاعات میزان اشتغال‌زایی تعاونی‌ها طی ۲۰ سال گذشته می‌توان گفت به‌جز چند سال استثنا (به‌ویژه سال‌های ۱۳۸۶

و (۱۳۹۱)، میزان اشتغال‌زایی در تعاونی‌های تازه‌تأسیس نسبتاً ثابت و یا با روند افزایشی - کاهشی ملایم همراه بوده است؛ بنابراین، دوباره می‌توان نتیجه گرفت که تعاونی‌ها بیشتر در قالب بنگاه‌های کوچک و متوسط، که ظرفیت اشتغال‌زایی محدودی دارند، توسعه پیدا کرده‌اند.

باینکه توجه خاصی به اقتصاد تعاونی به‌ویژه پس از پیروزی انقلاب اسلامی شده است، سهم این بخش از اقتصاد ملی رشدی اندک داشته و در حد تقریباً ۵ درصد از کل اقتصاد ثابت مانده است.

یکی از دلایل توسعه‌نیافتگی بخش تعاونی در ایران را می‌توان به بعد نظری آن مربوط دانست. باینکه افزون بر ۸ دهه از شروع نهضت تعاونی در کشور می‌گذرد، تاکنون مطالعه جامعی که از دل آن، نظریه و الگویی برای رشد و بالندگی این بخش از اقتصاد ملی استخراج گردد، ارائه نشده است تا بتوان با یک پشتوانه علمی نظری قوی ادعا نمود مهم‌ترین عوامل تأثیر گذار بر این فرایند کدام‌اند. بر همین اساس، تحقیق حاضر به‌منظور رفع این خلأ صورت گرفت.

پیشینه تحقیق

مرور پیشینه و ادبیات پژوهش نشان می‌دهد مطالعات داخلی و خارجی عمدتاً موردی و منطقه‌ای بوده و به عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مختلف تأثیرگذار بر موفقیت (رشد و بالندگی) تعاونی‌ها پرداخته‌اند، ولی هیچ‌یک همه عوامل مؤثر را در قالب نظریه اقتصاد تعاونی ارائه نکرده‌اند؛ برای مثال، نتایج تحقیق حاجی و همکاران (۱۳۹۴، ۹۱) نشان داد که متغیرهای فردی سن، محل سکونت، سابقه عضویت، تحصیلات و نیز عوامل اجتماعی - فرهنگی، شخصیتی، آموزشی - ترویجی، مدیریتی، اقتصادی، سیاسی و زیست‌محیطی رابطه معنی‌داری با متغیر وابسته توسعه پایدار تعاونی‌های تولید کشاورزی شهرستان نقده دارند. همچنین نتایج رگرسیون گام به گام نشان داد که از میان متغیرهای

مورد مطالعه، ۵ متغیر شخصیتی، مدیریتی، سن، اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی بیشترین تأثیر را در متغیر وابسته دارند و جمعاً ۵۲/۶ درصد از تغییرات آن را تبیین کردند.

موسایی و محمدی‌فرد (۱۳۹۷، ۱۶۷-۱۸۷) در تحقیق خود نتیجه گرفتند بین متغیرهای مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی و مدیریت استفاده از نهاده‌های شیمیایی با عملکرد تعاونی‌های تولید رابطه معنادار در سطح ۹۵ درصد وجود دارد.

حضرتی و همکاران (۱۳۸۹) عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های کشاورزی را شاخص‌های وجود مشارکت و هم‌فکری بین اعضای تعاونی، برخورداری از تسهیلات دولتی جهت گسترش تجهیزات و فعالیت‌های کشاورزی، تولید اشتراکی و کاهش هزینه‌های تولید، جذب و پس‌انداز سرمایه‌های اندک کشاورزان به عنوان پشتوانه مالی شرکت، برگزاری جلسات مجمع عمومی و انتخابات درون سازمانی، آموزش اعضا در زمینه ساختار و قوانین تعاونی، نگرش مثبت اعضا نسبت به نوآوری در تولید، نزدیکی به شهر و سهولت مراجعه به ادارات مربوطه، بهره‌گیری از تجارب و مشاوره مدیران واحدهای مشابه تشخیص دادند.

کرمی و آگهی (۱۳۸۹، ۶۰-۳۱) در بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها، به عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مختلفی دست یافتند که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از: باور به فلسفه تعاون، ایجاد روحیه همکاری، ارتباط و استفاده از تجارب سایر تعاونی‌ها، توانایی ابتکار، خطرپذیری، روحیه کارآفرینی، علاقه و انگیزه، پاسخگویی مدیر، مدیریت تولید و بازاریابی، مدیریت تهدیدات و فرصت‌ها، توجه به نظرات جامعه، سرمایه‌گذاری بلندمدت، تسهیل بهره‌مندی اعتبارات، مشارکت اقتصادی و غیره.

نتایج تحقیق اخوان و همکاران (۱۳۹۱، ۱۱۷) نشان داد که بین فاصله مزرعه تا مرکز خدمات کشاورزی، میزان اراضی و سطح زیر کشت آبی، میزان درآمد سالانه زراعی و

غیر زراعی، میزان استفاده از منابع اطلاعاتی و میزان تماس‌های ترویجی با مشارکت کشاورزان عضو تعاونی آب بران در مدیریت منابع آب رابطه مثبت و معنی دار وجود دارد. ابراهیمی سرو علیا و همکاران (۱۳۹۶، ۱۴۹) در تحقیق کیفی به روش داده‌بنیاد، بهترین شیوه‌های نوین تأمین مالی جهت حضور تعاونی‌ها در مشارکت‌های عمومی و خصوصی را استفاده از اوراق منفعت تعاون و تأمین مالی جمعی دانستند. این دو شیوه دارای بیشترین امتیاز از منظر خبرگان و نقاط ضعف کمتر نسبت به سایر روش‌های تأمین مالی بودند و از منظر بهره‌وری و حضور در زیرساخت‌های کشور نیز مناسب به شمار آمدند.

نظریان و حسینی (۱۳۹۴، ۱۱۹) در بررسی عوامل اقتصادی مؤثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های کشاورزی استان تهران، به این نتیجه رسیدند که تأثیر عوامل اقتصادی در توسعه کارآفرینی تعاونی‌های کشاورزی در حد زیاد و مهم‌ترین عامل اقتصادی در این‌باره، قوانین شفاف اقتصادی و مالیاتی تعاونی‌ها بوده است.

چیبندا و همکاران (Chibanda et al., 2009) در تحقیق خود بر تأثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی، نهادی و نظارتی مختلف در عملکرد تعاونی‌های کشاورزی خرده‌پا تأکید داشتند.

نیارو و کومو (Nyoro and Komo, 2005) مهم‌ترین شاخص‌های موفقیت تعاونی‌ها در کنیا را نرخ پرداخت، اطلاعات به موقع و مناسب، تولید با کیفیت و خروجی بالا ذکر کردند.

کارر و همکاران (Carr et al., 2005) از مهم‌ترین ویژگی‌های سازمانی تعاونی‌های موفق به وجود مدیران باتجربه، داشتن چشم‌انداز ۱ تا ۵ ساله و ثبات مالی اشاره کردند.

رودریگز و کالج (Rodríguez & College, 2010) مهم‌ترین عوامل موفقیت تعاونی‌های کشاورزی کلمبیا را دسترسی به زمین، دسترسی به اعتبار، دسترسی به فناوری و خدمات فنی، دسترسی به بازار و قابلیت‌های مدیریتی و عمل جمعی برشمردند.

مبانی نظری

یکی از مباحث مهمی که سازمان‌های ملی و بین‌المللی متولی اشتغال در جهان، به‌ویژه سازمان بین‌المللی کار (ILO)، سال‌هاست روی آن مطالعه و تحقیق می‌کند، روندهای تأثیرگذار بر آینده کسب و کار و اشتغال است. تعاونی‌ها هم که بخش قابل توجهی از کسب و کارها را در جهان شامل می‌شوند، تحت تأثیر این تحولات بوده و خواهند بود. لذا در این بخش به این دو سؤال مهم پرداخته می‌شود که اولاً آینده کسب و کارها به‌طور عام و کسب و کارهای تعاونی به‌طور خاص چگونه است؟ ثانیاً تعاونی‌ها چگونه می‌توانند خود را برای رویارویی با این تحولات آماده سازند؟

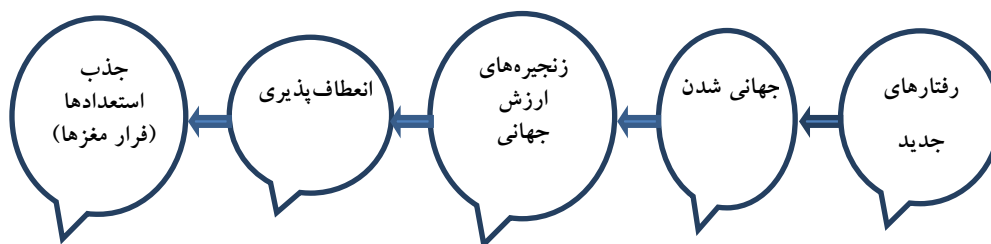
بازارهای کسب و کار در سراسر جهان اخیراً تغییر و تحولات عظیمی را شاهد بوده‌اند و طی سال‌ها و دهه‌های آینده نیز دستخوش تحولات بزرگی خواهند بود. این تحولات اغلب ناشی از کلان‌روندهایی هستند که بر ابعاد کلیدی بازار کار تأثیر شگرف خواهند گذاشت. چالش‌ها و فرصت‌های روندهای اخیر بحث‌های زیادی را در میان متخصصان دانشگاهی، محققان، سیاست‌گذاران و عموم مردم برانگیخته است. در حال حاضر، اکثر مطالعات جهانی منتشر شده معطوف به تأثیرات انقلاب صنعتی چهارم و تأثیرات احتمالی توسعه فناوری و رباتیک، هوش مصنوعی و ژنتیک بر بازار کار است. هرچند، هم‌زمان با انقلاب فناوری، کلان‌روندهای تغییرات جمعیت شناختی، تغییرات آب و هوایی و جهانی شدن ممکن است تأثیر بیشتر و طولانی‌تری بر دنیای کسب و کارها داشته باشند (سپهری، ۱۳۹۸، ۶).

سه عامل مهم و تأثیرگذار بر کسب و کار تعاونی‌ها را اقتصاد متغیر، محیط کار متغیر و نیروی کار متغیر تشکیل می‌دهند. تردیدی نیست که فناوری اطلاعات توانایی‌های ما را در زمینه‌های مختلفی از جمله مسائل کاری به‌طور چشمگیری افزایش داده است. این روزها به لطف پیشرفت‌های شگرف در زمینه فناوری ارتباطات، از جمله گوشی‌های همراه،

توانایی ارسال و دریافت ایمیل حتی در دورافتاده‌ترین مناطق جهان نیز امکان‌پذیر شده است. کیفیت سرویس اینترنت به حدی رسیده است که می‌توانیم حتی از یک قاره دیگر نیز در جلسات شرکت خود حضور یابیم و سرویس‌های ابری ما را قادر ساخته حتی بدون نزدیک شدن به ساختمان محل کارمان، اسناد اداری را بخوانیم و ویرایش کنیم (حاجیلو، ۱۳۹۸، ۱۱۳-۱۰۹).

امروزه از جمله تغییر و تحولات بازار کار در دنیای کنونی، می‌توان به افزایش مشاغل دیجیتال و گسترش الگوی «اقتصاد گیگ»^۱ یعنی اشتغال موقت و هم‌زمان با چندین کارفرما اشاره کرد؛ به عبارت دیگر، «قراردادهای صفرساعت»^۲ در حال گسترش است. در این قراردادها، کارفرما هیچ تعهدی در قبال تأمین حداقل ساعت کار برای کارکنان خود ندارد. از طرفی، کارکنان نیز در پذیرش یا رد یک وظیفه اختیار دارند.

قبل از بررسی هر چیزی درباره آینده کسب و کارها، بهتر است مروری بر برخی گرایش‌های کلیدی حال حاضر و چگونگی تأثیر آنها بر آینده کسب و کار داشته باشیم. روندها و تغییرات بی‌شماری وجود دارند که هر روز اتفاق می‌افتند، اما در اینجا، صرفاً مواردی که بیشترین ارتباط و تأثیر را بر دنیای کسب و کار دارند در قالب شکل ۱ ارائه شده‌اند (همان، ۱۳۹۸).

شکل ۱. روندها و تغییرات مهم تأثیرگذار بر دنیای کسب و کار

1. Gig Economy

2. Zero Hours

مطالعات و مقالاتی که اخیراً (پس از رکود اقتصادی ۲۰۰۸) منتشر شده‌اند حکایت از آن دارند که تعاونی‌ها در تمامی بخش‌ها و انواع خود، تاب‌آوری بالاتری در مقام مقایسه با کسب و کارهای سنتی در زمان‌های بحران از خود نشان داده‌اند؛ برای مثال، در بخش بانکداری اتحادیه اروپا (که بانک‌های تعاونی‌ها بالغ بر ۲۰ درصد سهم بازار سپرده را به خود اختصاص داده‌اند) نه تنها حتی یک تعاونی هم تاکنون (پس از دوران بحران) ورشکست نشده است، بلکه تعاونی‌ها همچنان تأمین مالی بالغ بر ۲۹ درصد بنگاه‌های اقتصادی کوچک و متوسط را بر عهده دارند (EACB, 2010, 8). این در حالی است که به گزارش سازمان بین‌المللی کار، حتی در بحران اقتصادی جاری هم تعداد استارت‌آپ‌های تعاونی (کسب و کارهای تعاونی نوپا) رشد قابل ملاحظه‌ای داشته است و در واقع، بسیاری از علاقه‌مندان به تشکیل کسب و کار ترجیح می‌دهند مدل تعاونی را برای خود انتخاب کنند تا بتوانند واکنش لازم را در صورت رودرویی با واقعیت‌های اقتصادی جدید از خود نشان دهند (ibid:2).

براساس نتایج بررسی‌های متعدد و متوالی سالانه، کشورهای اروپایی عضو CECOP-CICOPA قدرت تاب‌آوری و مقاومت تعاونی‌ها در مقابله با بحران‌ها را به ویژگی‌های منحصر به فرد تعاونی‌ها، از جمله مشارکت اعضا در امور مدیریت، افزایش و انباشت وجوه ذخیره، ارتباط با نیازهای محلی و مشارکت جامعه، ظرفیت ساماندهی و واگذاری کسب و کار به کارکنان و یا اعضا، همیاری (کمک متقابل) و تشکیل گروه‌ها و ائتلاف‌های افقی بین تعاونی‌ها نسبت می‌دهند. در این بین، اعضا تشکیل گروه‌ها و ائتلاف‌های افقی را مهم‌ترین ابزار و عامل حمایت از نوآوری و رقابت در تعاونی‌های کوچک و متوسط کارگری و اجتماعی می‌دانند. این سنت قوی و قدرتمند در این معنا همچنان در کشورهای مثل ایتالیا و اسپانیا به قوت خود باقی است (Roelants et al., 2012, 4).

روش‌شناسی تحقیق

تحقیق حاضر از لحاظ ماهیت، از نوع تحقیقات کاربردی است؛ زیرا مسئله‌ای را با استفاده از نظریه داده‌بنیاد مورد توجه قرار می‌دهد که در سازمان‌ها کارکرد دارد، ولی به این روش و در این سطح به آن پرداخته نشده است. هدف این تحقیق، شناخت مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر اقتصاد تعاونی‌های کشور در دهه آتی می‌باشد.

این تحقیق در بخش تعاون ایران انجام گرفت و بر اساس روش نمونه‌گیری هدفمند، خبرگان آگاه از مباحث اقتصاد تعاونی‌ها جهت مصاحبه انتخاب شدند. گردآوری اطلاعات از طریق بررسی اسناد و مقالات موجود و مصاحبه با خبرگان بخش تعاون انجام گرفت. مصاحبه به روش نیمه‌ساختاریافته بود و در ابتدا با سؤالاتی هدفمند آغاز گردید. این تحقیق با استفاده از روش نظریه داده بنیاد انجام شد. داده‌بنیاد روشی است برای کسب شناخت درباره موضوع مورد مطالعه، یا موضوعی که قبلاً تحقیق جامعی در مورد آن انجام نشده و دانش ما در آن زمینه محدود است. در این روش، طی یک فرایند ساختاریافته و مرتب، نظریه‌ها و مفاهیم استخراج می‌گردند. از نظر نویسنده (Neuman, 1997)، نظریه داده‌بنیاد مجموعه‌ای از شیوه‌ها برای توسعه دادن نظریه استقرایی در مورد یک پدیده است. نظریه‌بنایی (یا داده‌بنیاد) از چهار بخش اصلی داده‌ها، مفاهیم، مقولات و گزاره‌ها استخراج می‌شود. داده‌ها پیشامدها یا فعالیت‌های واقعی هستند آن طوری که مشاهده یا گزارش شده‌اند. مفاهیم واحدهای اصلی تحلیل هستند، چراکه توسعه نظریه، محصول داده‌های جمع‌آوری شده نیست، بلکه دست یافتن به نظریه، نتیجه مفهوم‌سازی از داده‌هاست. مقولات در مقایسه با مفاهیمی که بیانگر آنها هستند سطح بالاتری دارند و انتزاعی‌ترند. شناختن مقولات، به‌مانند مفاهیم سطح پایین‌تر، از راه همان فرایند تحلیلی مقایسه برای نشان دادن همانندی‌ها و تفاوت‌ها انجام می‌گیرد. گزاره‌ها نشان دهنده روابط تعمیم‌یافته بین یک مقوله و مفاهیم آن و همچنین روابط بین مقولات ناپیوسته هستند (مهرابی و همکاران، ۱۳۹۰).

مطالعات بسیاری پنج اقدام شامل جمع‌آوری داده‌ها، کدگذاری، مفهوم‌سازی، مقوله‌بندی و مدل‌سازی را به‌عنوان گام‌های اصلی اجرای روش نظریه‌مبنایی می‌دانند. این روش، مانند سایر روش‌های کیفی، با تعریف سؤال تحقیق و ساخت‌های بالقوه موجود آغاز می‌شود و سپس محقق به نمونه‌گیری جهت‌دار یا نظری می‌پردازد. پس از جمع‌آوری داده‌ها، کدگذاری باز، محوری و انتخابی صورت می‌پذیرد. از طریق کدگذاری باز، مفاهیم و با تطبیق مستمر مفاهیم و نشانه‌ها، مقوله‌ها تولید می‌شوند. در ادامه، برای رسیدن به مدل، روابط بین مقوله‌ها کشف می‌شود به‌طوری‌که فرضیاتی درباره روابط بین مقوله‌ها شکل می‌گیرد.

فرایند تحقیق در این روش به این ترتیب است که ابتدا شیوه‌های منظمی برای گردآوری اطلاعات اتخاذ می‌گردد، سپس اطلاعات جمع‌آوری شده تحلیل و مفاهیم مدنظر محقق و روابط میان آنها شناسایی می‌شود. در گام آخر نیز نظریه‌ای برای تبیین پدیده مورد تحقیق ارائه می‌گردد. نظریه به دست آمده مبتنی بر واقعیات و داده‌ها بوده و بنابراین، قادر است تصویر روشن‌تری از حقیقت را بازنمایی کند.

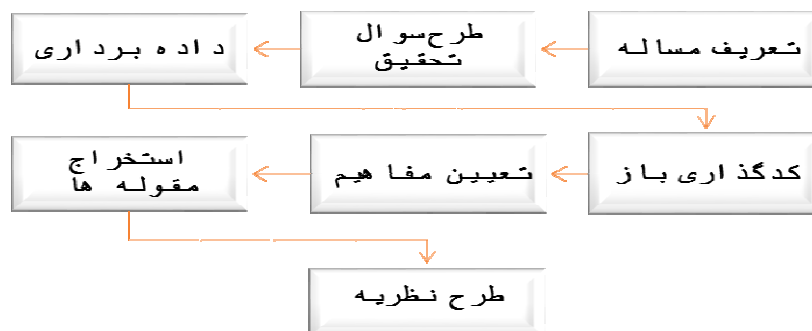
تاکنون دو شیوه رایج بر مبنای نظریه داده‌بنیاد توسعه یافته است: نخست شیوه سیستماتیک اشتراوس و کوربین (۱۳۹۱) است که چارچوبی کلی (مدلی پارادایمی) را برای تجزیه و تحلیل اطلاعات ارائه می‌دهد، دوم نظریه داده‌بنیاد کلاسیک است که به آن شیوه نوحاسته نیز می‌گویند. این شیوه چندان بر پیشینه تأکید نمی‌کند، بلکه پیشنهاد می‌دهد که توجه به پیشینه موضوع در زمان تحلیل داده‌ها صورت گیرد. همچنین این شیوه، بر خلاف نظریه سیستماتیک، از ارائه هرگونه چارچوب ازپیش‌تعیین شده پرهیز می‌کند. بسیاری از مطالعات بر مبنای این شیوه انجام شده‌اند. فرایند این دو شیوه تفاوت‌هایی با یکدیگر دارد. در شیوه سیستماتیک از فرایند کدگذاری باز، محوری و انتخابی و در روش کلاسیک، از کدگذاری باز، انتخابی و نظری استفاده می‌شود. منظور از کدگذاری انتخابی آن است که

محقق در فرایند مطالعه و پس از تعیین موضوع محوری، کدگذاری باز را رها می کند و موضوع محوری مطالعه را مبنای کدگذاری قرار می دهد. کدگذاری نظری هم حاکی از چگونگی شکل گیری فرضیات و ارتباط میان آنها بر مبنای کدهای حقیقی است. این کدها قادرند تصویری جامع از موضوع مورد مطالعه را ترسیم نمایند. تفاوت اصلی این دو فرایند در به کارگیری مدل پارادایمی توسط رویکرد سیستماتیک و پرهیز از چارچوب های تعیین شده در مدل کلاسیک است.

با این تفاسر، روش مورد استفاده در پژوهش حاضر نظریه داده بنیاد سیستماتیک مبتنی بر ایده اشتراوس و کوربین (۱۳۹۱) است. خلاصه روش تحقیق در قالب جدول ۱ و سیر پژوهش در شکل ۲ آمده است.

جدول ۱. خلاصه روش شناسی تحقیق

فلسفه	نوع پژوهش			روش پژوهش	روش گردآوری داده ها	جامعه آماری	روش نمونه گیری	حجم نمونه
	هدف	نتیجه	رویکرد					
تفسیری نمادین	بنیادی	اکتشافی	کیفی	نظریه داده بنیاد سیستماتیک	مصاحبه نیمه ساختاریافته	خبرگان حوزه تعاونی	هدفمند قضاوتی تا رسیدن به نقطه اشباع	۱۸ نفر
	کاربردی							

شکل ۲. فرایند جهت گیری پژوهش با استفاده از نظریه داده بنیاد

در مورد جامعه آماری گفتنی است کلیه خبرگان بخش تعاونی اعم از مدیران و کارشناسان وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، اعضای اتاق تعاون کشور، استادان دانشگاه با بیش از یک دهه تجارب در بخش تعاونی کشور، مدیران و کارشناسان بانک توسعه تعاون، مدیران و اعضای انجمن علمی تعاون ایران، مدیران و اعضای خانه تعاونگران ایرانی و اعضای صندوق ضمانت سرمایه‌گذاری بخش تعاون کشور جامعه آماری این تحقیق را تشکیل می‌دهند. در تحقیق کیفی، هیچ قانون قوی و صریحی در مورد نحوه انتخاب و تعداد متخصصان وجود ندارد و تعداد آنها وابسته به فاکتورهای هموزن یا هتروژن بودن نمونه، هدف تحقیق یا وسعت مشکل، کیفیت تصمیم، توانایی گروه تحقیق در اداره مطالعه، اعتبار داخلی و خارجی، زمان جمع‌آوری داده‌ها و منابع در دسترس، دامنه مسئله و غیره است. تعداد شرکت‌کنندگان معمولاً کمتر از ۵۰ نفر و اکثراً ۱۵ تا ۲۰ نفر می‌باشد، اما در گروه‌های هموزن ۱۰ تا ۱۵ نفر کافی است (احمدی و همکاران، ۱۳۸۷، ۱۷۷). نمونه‌گیری هدفمند قضاوتی به صورت نظری و به وسیله مصاحبه نیمه‌ساختاریافته از ۱۸ نفر از جامعه آماری شامل همه گروه‌های ذی‌نفع و افراد سرشار از اطلاعات (از عالی‌ترین مقامات دولتی تا عالی‌ترین مقامات غیر دولتی و استادان برجسته دانشگاهی باتجربه در بخش تعاون) انجام شد. این روش نمونه‌گیری تا زمانی که مقوله‌ها به اشباع برسند ادامه می‌یابد. در این تحقیق تقریباً پس از ۱۲ مصاحبه، پاسخ‌ها به اشباع و تکرار رسیدند، لیکن برای اطمینان کامل، مصاحبه‌ها تا نفر هجدهم ادامه یافت. به‌منظور اطمینان از روایی و پایایی پژوهش اقدامات زیر انجام شد:

- فرایند تحلیل داده‌ها، مدل نهایی و گزارش نهایی توسط مصاحبه‌شوندگان و مشارکت کنندگان در تحقیق مورد بررسی، بازبینی و تأیید قرار گرفت.

- سه تن از خبرگان بخش اجرایی تعاون و دو تن از استادان دانشگاهی صاحب نظر بخش به بررسی یافته‌ها، کدها، مفاهیم و مدل نهایی پرداختند و نظراتشان در مدل نهایی لحاظ گردید.

- از مصاحبه شونده‌گان و استادان دانشگاه در حوزه تعاون در فرایند تحلیل و تفسیر داده‌ها، در قالب پانل تخصصی، کمک‌های ارزشمندی دریافت گردید.

نتایج و بحث

در روش نظریه مبنایی، داده‌ها معمولاً در سه مرحله کدگذاری (فرایند اصلی ساختن و پرداختن نظریه از داده‌ها) می‌شوند: کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی.

بر مبنای یافته‌های تحلیل مضمون صورت گرفته بر روی مصاحبه‌های عمیق با متخصصان و صاحب نظران بخش تعاونی با هدف پاسخ‌گویی به برخی سؤالات و دستیابی به سؤالات تحقیق به تفکیک هر یک از پرسش‌های مصاحبه، مفاهیم، مقولات و مضامین به شرح شکل‌هایی که در پی می‌آید ارائه شده است. همچنین متناسب با هریک از مضامین، گزینه‌ای از مصاحبه‌ها برای تبیین بیشتر، در کنار شکل‌های مرتبط ذکر شده است.

گام اول: کدگذاری باز

در این مرحله از کدگذاری، پس از تحلیل اسناد جمع‌آوری شده و انجام مصاحبه‌های عمیق، موارد بیان شده، در قالب کدهای مشخص قرار می‌گیرند. در جدول ۲، نتایج کدگذاری باز بر اساس کدهای تخصیص داده شده گزارش گردیده است.

جدول ۲. کدهای باز استخراج شده

کد فراوانی	کد	فراوانی	کد	فراوانی	کد	فراوانی
۱۳	ابلاغ سیاست‌های اجرایی اصل ۴۴	۱۶	رسیدن به سهم ۲۵ درصد از اقتصاد ملی	۱۷	هویت تعاونی	۱۵ سرمایه اجتماعی
۱۴	فارغ التحصیلان فراوان جوان دانشگاهی در رشته‌های مختلف	۱۵	آموزش و توانمندسازی منابع انسانی و پاسخگویی	۱۳	پایداری و ماندگاری تعاونی	۱۷ سیاست‌های اقتصادی
۱۵	امکان بهره‌گیری از تبادلات درون‌شبکه‌ای تعاون	۱۵	توسعه فرهنگ مشارکت و کار گروهی در جامعه	۱۲	جذب سرمایه‌های جدید	۱۱ بازاریابی مناسب محصولات
۱۴	قدرت تاب‌آوری بالای تعاونی‌ها در دوره‌های رکود و بحران اقتصادی	۱۷	افزایش اعتماد عمومی به تعاونی	۱۲	افزایش سهم تعاون از اقتصاد ملی	۱۲ خدمات
۱۲	ویژگی‌های ژئوپلیتیکی ایران (وسعت، آب و هوا، همجواری با ۱۶ کشور، دسترسی به دریا و ...)	۱۱	جمع‌آوری سرمایه‌های خرد	۱۸	افزایش کمی و کیفی تعاونی‌ها در کشور	۱۸ تغییر ساختار جمعیتی
۱۱	توان سازماندهی در اقشار مختلف مردم	۱۲	جذب منابع بانکی و اعتباری	۱۷	گسترش تعاونی‌های دانش بنیان و سبز	۱۶ رشد سهام اعضا
۱۸	ساختار شبکه‌ای گسترده در بخش تعاون (تعاونی‌های متعارف، نوع جدید و فراگیر، اتحادیه‌ها، اتاق‌ها و ...)	۱۷	افزایش تعداد اعضای تعاونی	۱۶	جلوگیری از تکاثر ثروت دست افراد خاص	۱۶ توانایی مدیریت تهدیدات و فرصت‌ها
۱۷	وجود قانون بخش تعاونی در کشور	۱۶	ارتقای مشارکت سازمان‌های دولتی در توسعه تعاونی	۱۵	فقرکاهی	۱۴ مسئولیت پذیری اجتماعی

تعاون و کشاورزی - شماره ۳۴						۱۶
کد	فراوانی	کد	فراوانی	کد	فراوانی	
۱۳	کسب آموزش و مهارت	۱۲	افزایش اشتغال و کاهش بیکاران	۱۶	هم‌افزایی تشکل‌های غیردولتی و دولتی بخش تعاونی	
۱۲	اهمیت به سرمایه‌گذاری	۱۴	گسترش عدالت و توزیع درآمد در جامعه	۱۲	مشارکت بیشتر اعضا در تصمیم‌گیری و حضور در ارکان تعاونی	
۱۸	استفاده از تجارب تعاونی‌های دیگر	۱۳	تقویت روحیه پس‌انداز در جامعه	۱۱	استفاده مؤثر از فناوری نوین و دانش روز	
۱۹	اعتماد و اطمینان اعضا و مدیران	۱۳	افزایش بهره‌وری منابع	۱۹	توان یک سازمان یادگیرنده	
۱۷	تنوع فرهنگی	۱۸	مدیریت ریسک	۱۲	وجود انحصار	
۱۴	خصوصی‌سازی	۱۵	حکمرانی خوب	۱۲	نرخ تورم	
۱۲	حذف یارانه‌ها	۱۴	غالب بودن مالکیت دولتی اقتصاد	۱۷	رکود تورمی	
۱۴	فرهنگ کار و تلاش	۱۴	جهانی‌شدن اقتصاد	۱۱	تحریم‌های خارجی	
۱۴	بحران هویت و وابستگی	۱۴	بیش از حد تعاونی‌ها به دولت	۱۷	کمبود تسهیلات و اعتبارات برای ترویج فرهنگ تعاون	
۱۴	پایین بودن سطح مشارکت اعضا در تعاونی‌ها	۱۹	توان یک سازمان یادگیرنده	۱۱	غالب بودن مالکیت دولتی اقتصاد	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

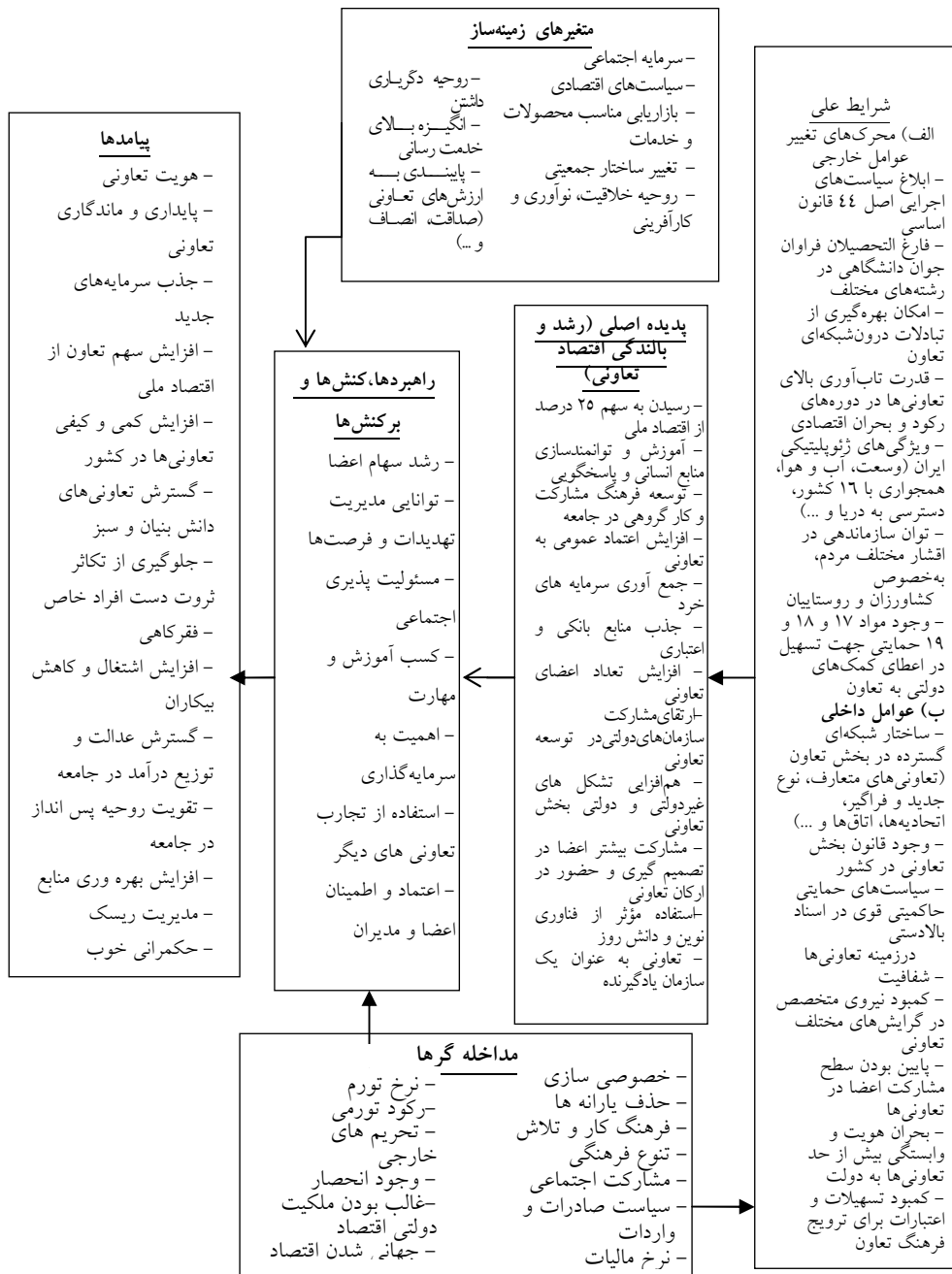
گام دوم: کدگذاری محوری

پس از مشخص شدن کدهای باز در خصوص موضوع تحقیق با تکیه بر مستندات مکتوب و مقالات معتبر، به مفهوم‌سازی و تعیین مقولات پرداخته شد. در این مرحله، کدهای باز گروه بندی شدند و در طبقات مشخص قرار گرفتند.

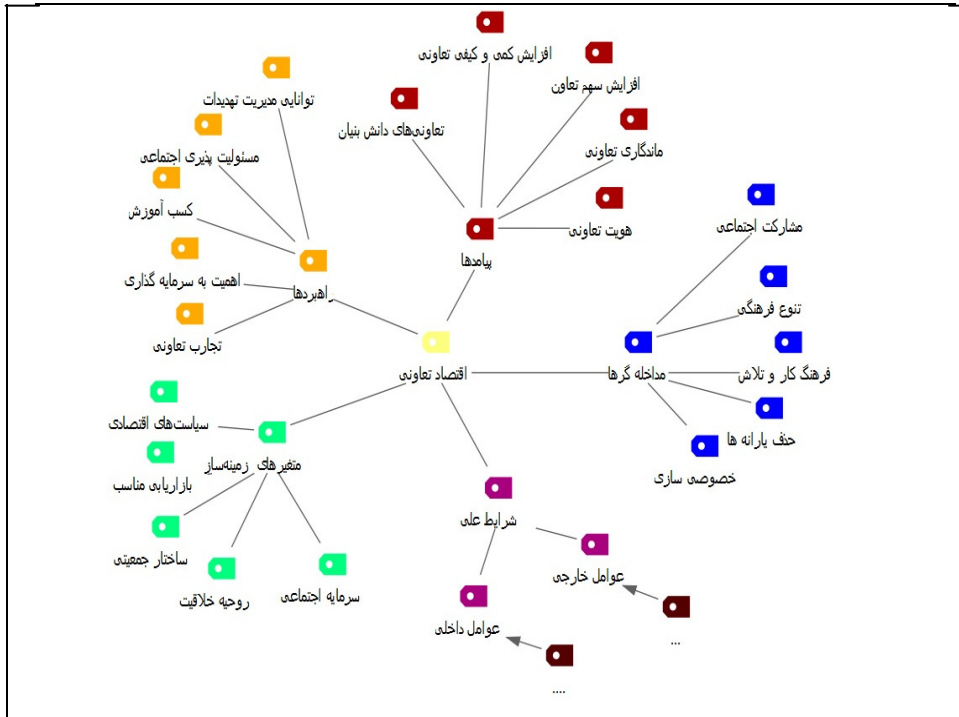
کدگذاری محوری مرحله دوم تجزیه و تحلیل در نظریه پردازی داده بنیاد است. هدف از این مرحله، برقراری رابطه بین طبقه‌های تولید شده (در مرحله کدگذاری باز) است. این کار بر اساس مدل پارادایم انجام می‌شود و به نظریه پرداز کمک می‌کند تا فرایند نظریه را به سهولت انجام دهد. اساس فرایند ارتباط‌دهی در کدگذاری محوری بر بسط و گسترش یکی از طبقه‌ها قرار دارد (دانایی فرد و همکاران، ۱۳۸۳).

چنان‌که در شکل ۳ ملاحظه می‌شود، بر اساس نتایج تحقیقات مختلف و تحقیق حاضر می‌توان کدهای باز مرحله اول را در قالب ۶ گروه، که با هم ارتباط منطقی دارند، گروه بندی کرد. گروه اول بر اساس مدل نظری تحقیق، شرایط علی است که خود به دو گروه عمده عوامل خارجی و داخلی تقسیم می‌شود. این گروه از عوامل عمدتاً شامل نقاط قوت و ضعف درونی اقتصاد تعاونی و فرصت‌ها و تهدیدات بیرونی این نظام است. این عوامل ضمن تأثیر بر پدیده اصلی یا همان اقتصاد تعاونی، از مداخله‌گرها نیز تأثیر می‌پذیرد. پدیده اصلی نیز از طریق راهبردها، کنش‌ها و برهم‌کنش‌ها منجر به خروجی‌ها یا پیامدهای نظام تعاونی می‌شود و خود نیز از متغیرهای زمینه‌ساز و مداخله‌گرها تأثیر می‌پذیرد.

در این فرایند، کدگذاری به معنای رمزگشایی و تفسیر داده‌ها و شامل نام‌گذاری مفاهیم و مقولات و بسط آنها با جزئیات بیشتر و ساخت قضایاست. کدگذاری در این روش، برخلاف تحلیل محتوا، به شیوه‌ای استقرایی صورت می‌پذیرد. در تحلیل قیاسی، فرضیات، مقدم بر کدگذاری هستند و هدف، آزمون فرضیات و قبول یا رد آنهاست، در حالی‌که کدگذاری در نظریه داده بنیاد، رویکردی اکتشافی دارد. همان‌طور که در شکل ۳ نمایش داده شده است، مفاهیم مکرر با مقولات ایجاد شده مقایسه شده‌اند تا ارتباط میان مفاهیم با داده‌های واقعی قطع نشود. دسته بندی و مقوله بندی مهم‌ترین این عوامل در قالب خروجی نرم افزار MAXQDA در چارچوب نظریه رشد و بالندگی اقتصاد تعاونی ایران در شکل ۴ ارائه شده است.

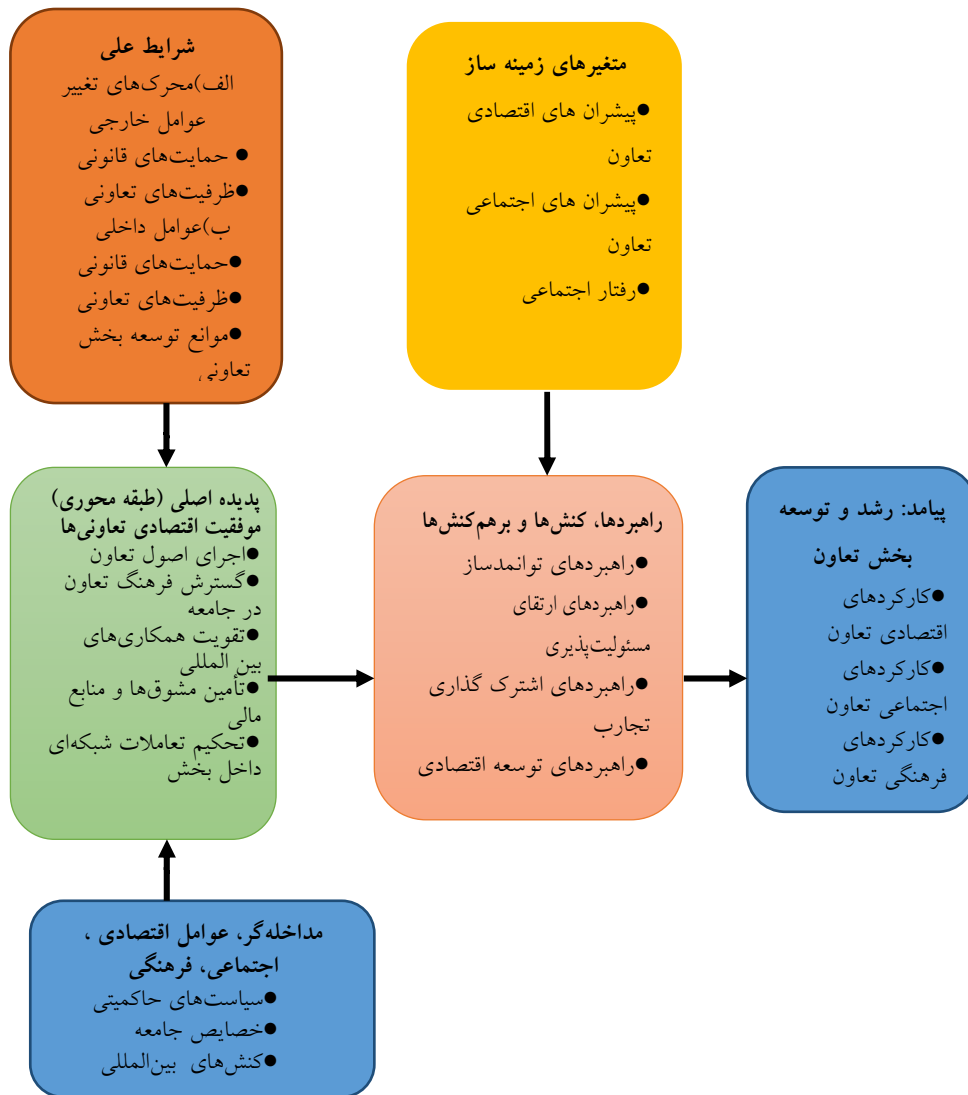
شکل ۳. مدل نظری بر اساس کدگذاری محوری

شکل ۴. خروجی نرم افزار MAXQDA در قالب نظریه رشد و بالندگی اقتصاد تعاونی ایران

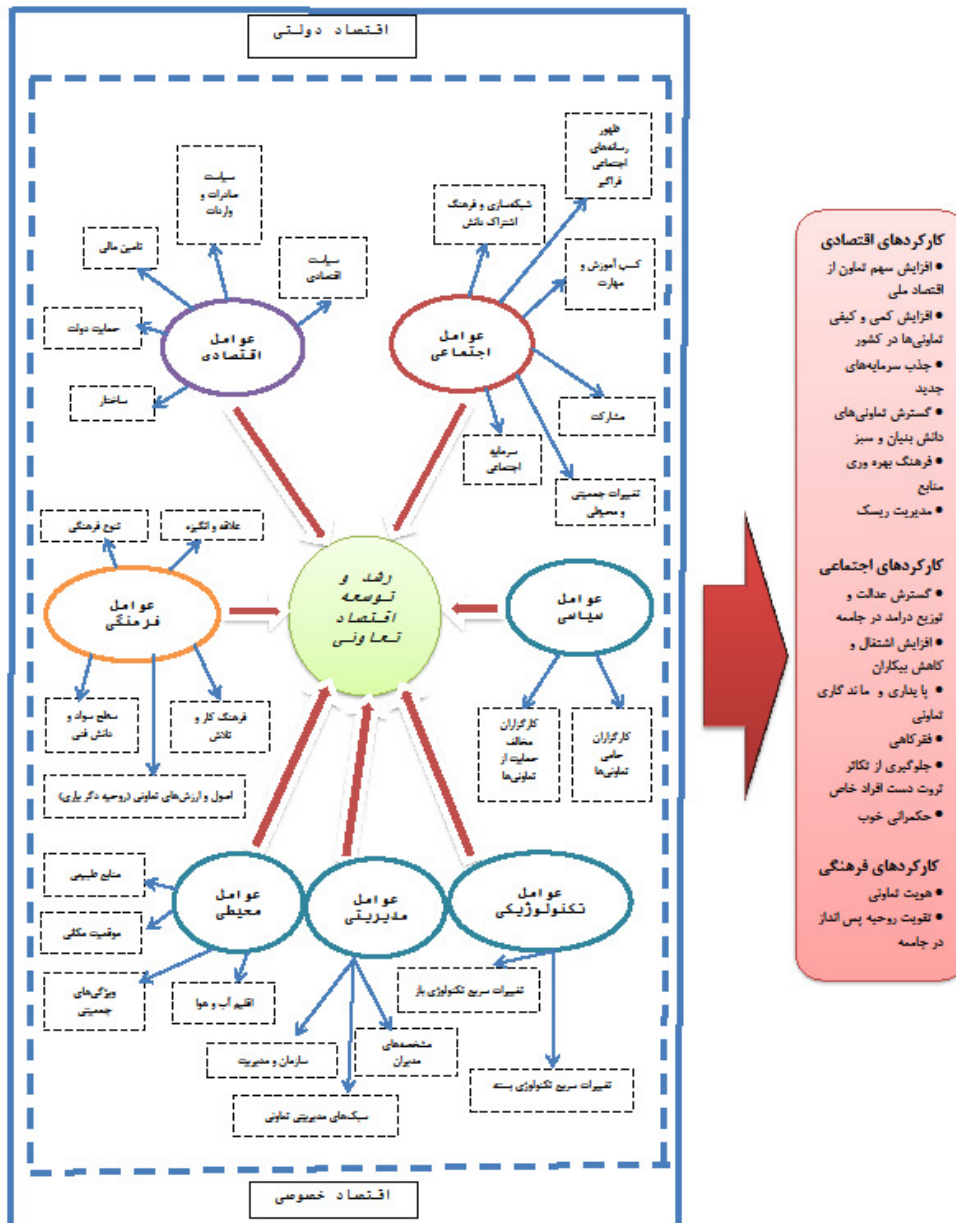
گام سوم: کدگذاری انتخابی

همان گونه که گفته شد، هدف نظریه پردازی بنیادی تولید نظریه است نه توصیف صرف پدیده. برای تبدیل تحلیل ها به نظریه، طبقه ها باید به طور منظم به یکدیگر مربوط شوند. کدگذاری انتخابی (بر اساس نتایج دو مرحله قبلی کدگذاری) مرحله اصلی نظریه پردازی است به این ترتیب که طبقه محوری، به شکل نظام مند، به دیگر طبقه ها ربط داده و روابط در چارچوب یک روایت ارائه می شود و طبقه های نیازمند بهبود و توسعه بیشتر اصلاح می گردد (شکل ۵). در این مرحله، پژوهشگر برحسب فهم خود از متن پدیده مورد مطالعه، یا چارچوب مدل پارادایم را به صورت روایتی عرضه می کند یا مدل پارادایم را به هم می ریزد و به صورت ترسیمی نظریه نهایی را نشان می دهد (دانایی فرد و اسلامی، ۱۳۸۹). یادآوری می شود پدیده اصلی در تحقیق حاضر رشد و بالندگی اقتصاد تعاونی ایران بود. این شناسایی با توجه به تحلیل داده های مصاحبه با خبرگان تعاون صورت پذیرفت.

شکل ۵. مدل نهایی نظریه رشد و بالندگی تعاونی ها براساس کدگذاری انتخابی

همان‌گونه‌که در شکل ۶ ملاحظه می‌شود، ۶۳ کد باز جدول ۲ در مدل نهایی رشد و بالندگی اقتصاد تعاونی، به ۲۷ مقوله فرعی و ۷ مقوله اصلی دسته‌بندی شدند که در رشد و تعالی اقتصاد تعاونی تأثیر مستقیم دارند. همه این عوامل در شرایط کشورمان، تحت تأثیر دو نوع اقتصاد دولتی و خصوصی نیز هستند. نکته مهم دیگری که از مدل نهایی استنباط می‌شود آن است که خروجی‌ها و کارکرد این نظام تحت شرایط رشد و بالندگی و در چشم‌انداز مطلوب آینده و متأثر از سناریوهای محتمل است. این کارکردها در سه حیطه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی عبارت‌اند از: کارکردهای اقتصادی (افزایش سهم تعاون از اقتصاد ملی، افزایش کمی و کیفی تعاونی‌ها در کشور، جذب سرمایه‌های جدید، گسترش تعاونی‌های دانش‌بنیان و سبز، فرهنگ بهره‌وری منابع و مدیریت ریسک)، کارکردهای اجتماعی (گسترش عدالت و توزیع درآمد در جامعه، افزایش اشتغال و کاهش بیکاران، پایداری و ماندگاری تعاونی، فقرکاهی، جلوگیری از تکاثر ثروت دست‌افراد خاص و حکمرانی خوب) و کارکردهای فرهنگی (هویت تعاونی و تقویت روحیه پس‌انداز در جامعه).

شکل ۶. مدل نهایی مهم‌ترین عوامل مؤثر بر رشد و بالندگی اقتصاد تعاونی

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در این مقاله، مشخص گردید که چگونه می‌توان با استفاده از روش نسبتاً نوین نظریه داده‌بنیاد، از اطلاعات موجود در منابع علمی و تحقیقات مستند و مستدل بهره جست و مدلی کاملاً بومی متناسب با اقتصاد ایران برای رشد و بالندگی اقتصاد تعاونی، که بخشی از اقتصاد ملی است، برای دهه آینده ارائه نمود.

براساس نتایج مطالعه، مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در قالب ۷ مقوله اصلی و ۲۷ مقوله فرعی به شرح زیر دسته بندی شدند:

۱. عوامل اقتصادی (ساختار، حمایت دولت، تأمین مالی، سیاست اقتصادی و سیاست صادرات و واردات)

این یافته با نتایج مطالعه حضرتی و همکاران (۱۳۸۹) مبنی بر تأثیر برخورداری از تسهیلات دولتی و رودریگز و کالج (۲۰۱۰) مبنی بر تأثیر دسترسی به اعتبارات در موفقیت تعاونی‌ها همخوانی و مطابقت دارد.

۲. عوامل اجتماعی (مشارکت، سرمایه اجتماعی، کسب آموزش و مهارت، شبکه‌سازی و فرهنگ اشتراک دانش، ظهور رسانه‌های اجتماعی فراگیر و تغییرات جمعیتی و محیطی)

این یافته با نتایج مطالعه موسایی و محمدی فرد (۱۳۹۷) مبنی بر رابطه معنی‌دار بین مشارکت اجتماعی و اعتماد اجتماعی با عملکرد تعاونی‌ها و با نتایج مطالعه حضرتی و همکاران (۱۳۸۹) مبنی بر تأثیر مشارکت اعضا و آموزش اعضا و امینی و همکاران (۱۳۸۷) مبنی بر تأثیر مشارکت اعضا در امور تعاونی و آموزش اعضا بر موفقیت تعاونی‌ها مطابقت دارد.

۳. عوامل فرهنگی (اصول و ارزش‌های تعاونی شامل روحیه دگریاری، صداقت و غیره، فرهنگ کار و تلاش، تنوع فرهنگی، علاقه و انگیزه و سطح سواد و دانش فنی)

این یافته با نتایج مطالعه کرمی و آگهی (۱۳۸۹) مبنی بر تأثیر باور فلسفه تعاون، روحیه همکاری و روحیه کارآفرینی، رودریگز و کالج (۲۰۱۰) مبنی بر تأثیر عمل جمعی و حضرتی و همکاران (۱۳۸۹) مبنی بر تأثیر تولید اشتراکی بر موفقیت تعاونی‌ها همسویی و مطابقت دارد. این یافته همچنین با نتایج تحقیق چیندا و همکاران (۲۰۰۹)، که به تأثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بر عملکرد تعاونی‌ها پرداختند، مطابقت دارد.

۴. عوامل مدیریتی (سبک‌های مدیریتی تعاونی، مشخصه‌های مدیران و سازمان و

مدیریت)

این یافته با نتایج مطالعه رودریگز و کالج (۲۰۱۰) مبنی بر تأثیر قابلیت مدیریتی، امینی و همکاران (۱۳۸۷) مبنی بر تأثیر میزان تخصص هیئت مدیره و کار و همکاران (۲۰۰۹) مبنی بر تأثیر وجود مدیران با تجربه و کرمی و آگهی (۱۳۸۹) مبنی بر تأثیر مدیریت تولید بر عملکرد و موفقیت تعاونی‌ها مطابقت دارد.

۵. عوامل سیاسی (کارگزاران حامی تعاونی‌ها و کارگزاران مخالف حمایت از

تعاونی‌ها)

این یافته با نتایج مطالعه موسایی و علی احمدی (۱۳۸۷) مبنی بر تأثیر عدم همکاری و حمایت سازمان‌ها از تعاونی‌ها و حضرتی و همکاران (۱۳۸۹) مبنی بر تأثیر برخورداری از تسهیلات و حمایت‌های دولتی در موفقیت تعاونی‌ها مطابقت دارد.

۶. عوامل فناوری (تغییرات سریع فناوری باز و تغییرات سریع فناوری بسته)

این یافته با نتایج مطالعه سپهری (۱۳۹۸) مبنی بر تأثیر تغییرات فناوری بر موفقیت اقتصاد تعاونی در آینده مطابقت دارد.

۷. عوامل محیطی (منابع طبیعی، موقعیت مکانی، ویژگی‌های جمعیتی و اقلیم و آب

و هوا)

این یافته با نتایج مطالعه سپهری (۱۳۹۸) مبنی بر تأثیر تغییرات آب و هوایی و جمعیتی بر موفقیت اقتصاد تعاونی در آینده مطابقت دارد.

براساس نتایج تحقیق حاضر، طبیعتاً کلیدی‌ترین پیشنهاد، اجرای دقیق مدل به دست آمده تحقیق یعنی مدل نهایی رشد و توسعه بخش تعاون با لحاظ نمودن همه عوامل مهم و تأثیر گذار در کشور در راستای اهداف پیش بینی شده در سند چشم انداز ۲۰ ساله کشور می باشد. در راستای توجه بیشتر و تلاش جهت اجرای دقیق تر این مدل، پیشنهادهای زیر نیز ارائه می گردد:

۱. هرچند بخش تعاونی یک بخش اقتصادی دارای کارکرد اجتماعی مستقل از دو بخش دولتی و خصوصی می باشد، لیکن سیاست های کلان اقتصادی دولت در زمینه صادرات و واردات، ساختارهای سازمانی بخش تعاون، تأمین مالی و سایر سیاست های کلان اقتصادی بر این بخش از اقتصاد بسیار تأثیرگذار است. در این باره، مجمع تشخیص مصلحت نظام، به عنوان ناظر سیاست های کلان توسعه کشور، باید بر میزان تأثیر گذاری سیاست های تصویبی و اجرایی قوای مقننه و مجریه در دو بخش تعاونی و خصوصی نظارت مداوم داشته باشد و ضمن رصد کردن فرایندها، موارد انحراف را نیز به قوای ذی ربط تذکر دهد.

۲. در بسیاری از کشورهای جهان، بنگاه‌های اقتصادی با کارکرد اجتماعی مورد حمایت جدی دولت ها قرار می گیرند (چون بخشی از وظایف اجتماعی دولت ها را در جامعه برعهده دارند)؛ ولی متأسفانه برخی از سیاست مداران کشورمان تعاونی ها را صرفاً بنگاه اقتصادی فرض می کنند و از کارکردهای اجتماعی آن مانند مشارکت مردمی، انسجام اجتماعی، روحیه دگریاری، فرهنگ کار و تلاش، ارج نهادن به تنوع فرهنگی، توجه به علاقه و انگیزه افراد و به طور کلی از سرمایه اجتماعی موجود در بخش تعاون کشور غافل هستند. لذا پیشنهاد می شود برای رشد و بالندگی این بخش - که رشد و توسعه کشور را به دنبال خواهد داشت - به ابعاد اجتماعی و فرهنگی همسنگ با ابعاد اقتصادی توجه شود.

۳. ویژگی های خاص ایران همچون عوامل محیطی مساعد مانند منابع طبیعی، موقعیت مکانی و همجواری با ۱۵ کشور و داشتن ۱۷ استان مرزی و سواحل گسترده و آب های داخلی، جمعیت جوان و پرانرژی، تنوع اقلیمی و آب و هوایی، شاهراه ارتباطی شمال به جنوب و شرق به غرب، همه و همه شرایط مناسبی را برای توسعه انواع تعاونی ها در ایران فراهم نموده است؛ لذا پیشنهاد می گردد با انجام مطالعات گسترده منطقه ای، اولویت مناطق برای توسعه انواع تعاونی های بوم گردی و گردشگری، شیلات و آبیان، حفظ و احیای جنگل ها و مراتع و نیز تعاونی های حمل و نقل دریایی، زمینی و هوایی و انواع توانایی های دیگر مشخص گردد.

۴. با توجه به نتایج تحقیق حاضر برای موفقیت تعاونی ها باید سه بعد مدیریتی زیر مورد توجه قرار گیرد: ۱. خصایص مدیران (تقویت روحیه نوآوری و کارآفرینی در مدیران و اعضای هیئت مدیره، تمرکز بر خصایصی چون صداقت و امانتداری و درستی، آشناسازی مدیران با اصول اقتصاد مقاومتی و اقتصاد تاب آور تعاونی ها، افزایش اعتماد اجتماعی اعضا نسبت به مدیران تعاونی و ...)، ۲. سبک های مدیریت در تعاونی (دخالت تمامی کارکنان در روند تصمیم گیری تعاونی، طراحی سیاست ها و برنامه های کوتاه مدت، میان مدت و بلندمدت توسط مدیران و اعضای هیئت مدیره، گسترش سبک های مدیریتی مشارکت جویانه در تعاونی ها، همکاری و مشارکت علاقه مندان و داوطلبانه عموم افراد در اداره تعاونی و غیره) و ۳. اصول سازمان و مدیریت (اداره کردن تشکیلات تعاونی براساس اصول مدیریت حرفه ای، اعمال مدیریت براساس هویت و رسالت تعاونی و ایجاد امکان پاسخ گویی بیشتر و بهتر به اعضا و ...)

۵. اقتصاد تعاونی در بعد فناورانه نباید صرفاً دیدگاه فناوری بسته داشته باشد و بخواهد همه چیز را از صفر شروع کند و نه دست روی دست بگذارد و در تولید فناوری متناسب با شرایط بخش تعاونی کاری نکند؛ لذا باید گاهی از فناوری های وارداتی بهره

گرفت و گاهی متناسب با توانمندی های کشور و بخش تعاونی، به تولید فناوری اقدام کرد.

در پایان باید متذکر شد اگر به همه ابعاد مورد اشاره در رشد و بالندگی اقتصاد تعاونی توجه شود، می توان انتظار کارکردهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی قابل قبول از نظام اقتصاد تعاونی داشت.

منابع

- ابراهیمی سرو علیا، م.ح.، عظیمی، م.، رودساز، ح. و قربانی زاده، و. (۱۳۹۶). تبیین الگوی تأمین مالی تعاونی‌ها برای مشارکت‌های عمومی - خصوصی در توسعه زیرساخت‌های کشور با استفاده از نظریه داده بنیاد. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۶(۲۱)، ۱۴۹-۱۷۲.
- احمدی، ف.، نصیریانی، خ. و اباذری، پ. (۱۳۸۷). تکنیک دلفی: ابزاری در تحقیق. آموزش در علوم پزشکی، ۸(۱)، ۱۷۵-۱۸۶.
- اخوان، ف.، حسینی، س.م. و چیدری، م. (۱۳۹۱). بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت اعضای تعاونی آب بران در مدیریت منابع آب کشاورزی استان قزوین. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۲۳(۱۱)، ۱۱۷-۱۳۵.
- اشتراوس، ا. و کوربین، ج. (۱۳۹۱). مبانی پژوهش کیفی: فنون و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای. ترجمه ابراهیم افشار. تهران: نشر نی.
- امینی، ا.م.، زینل همدانی، ع. و رمضانی، م. (۱۳۸۷). ارزیابی مهمترین مؤلفه های درون سازمانی در موفقیت شرکت های تعاونی مرغداران تهران. علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی، ۱۲(۴۳)، ۲۸۵-۲۹۵.

حاجی، ل.، چیدری، م. و چوبچیان، ش. (۱۳۹۴). عوامل تأثیرگذار بر توسعه پایدار تعاونی‌های تولید کشاورزی شهرستان نقده از دیدگاه اعضای تعاونی‌ها. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۴(۱۵)، ۹۱-۱۱۷.

حاجیلو، ا. (۱۳۹۸). روندهای تأثیرگذار آینده کار. ویژه نامه همایش ملی آینده کار. تهران، ۱۲ اردیبهشت.

حضرتی، م.، مجیدی، م. و رحمانی، ب. (۱۳۸۹). شناسایی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های کشاورزی در توسعه اقتصاد روستایی بخش مرکزی شهرستان خدابنده. تعاون، ۲۱(۳)، ۸۹-۱۰۹.

دانایی فرد، ح.، الوانی، س.م. و آذر، ع. (۱۳۸۳). روش شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع. تهران: انتشارات صفار.

سامانه اتاق تعاون ایران. تعاونی‌های رسمی در ایران قبل از انقلاب، قابل دسترس در: <https://www.icccoop.ir>

سپهری، م. (۱۳۹۸). آینده کار، فرصت‌ها و تهدیدها. ویژه نامه همایش ملی آینده کار. تهران، ۱۲ اردیبهشت.

کرمی، ش. و آگهی، ح. (۱۳۸۹). عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها: مطالعه موردی تعاونی‌های تولیدی خارج از فصل استان کرمانشاه. فصلنامه روستا و توسعه، ۱۳(۲)، ۳۱-۶۰.

موسایی، م. و علی احمدی، ا. (۱۳۸۷). بررسی عوامل اجتماعی اثرگذار بر موفقیت تعاونی‌های مسکن در ایران. نامه علوم اجتماعی، شماره ۳۴، ۹۹-۱۱۵.

موسایی، م. و محمدی فرد، آ. (۱۳۹۷). شناسایی عوامل اجتماعی و محیطی مؤثر در عملکرد تعاونی‌های تولید استان کهگیلویه و بویر احمد. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۷(۲۸)، ۱۶۷-۱۸۷.

مهرابی، ا.، خنیفر، ح.، امیری، ع.، زارعی متین، ح. و جندقی، غ. (۱۳۹۰). معرفی روش‌شناسی نظریه داده بنیاد برای تحقیقات اسلامی. مدیریت فرهنگ سازمانی، ۹(۲۳)، ۵-۳۰.

نظریان، م. و حسینی، س.م. (۱۳۹۴). عوامل اقتصادی مؤثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های کشاورزی استان تهران. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۴(۱۵)، ۱۱۹-۱۳۴.

Carr, A., Kariyawasam, A., & Casile, M. (2005). *A study of the organizational characteristics of successful cooperatives*. Retrieved from <http://ohiogreenhouse.com/publications/car>.

Chibanda, M., Ortmann, G.F., & Lyne, M.C. (2009). Institutional and governance factors influencing the performance of selected smallholder agricultural cooperatives in KwaZulu-Natal. *Agrekon*. Vol. 48, No. 3.

EACB (2010). *European Cooperative Banks in the Financial and Economic Turmoil. First assessment*. Retrieved from www.eurocoopbanks.com. Coop:p.8.

Nyoro, J.K., & Komo, I. (2005). *An analysis of success, failur and demand factors of agricultural cooperatives in Kenya*. research and technical assistance, funded by a cooperative agreement with USAID.

Neuman, W.L. (1997). *Social research methods: qualitative and quantitative approaches*. 3rd Edition. Boston: Allyn and Bacon.

Rodríguez, J., & College, A. (2010). *Smallholders' agricultural cooperatives and rural development in Colombia*. Becario Colfuturo, pp 1- 62.

Roelants, B., Dovgan, D., Eum, H.S., & Terrasi, E. (2012). *The resilience of the cooperative model: how worker cooperatives*. Social Cooperatives and other worker-owned enterprises respond to the Crisis and Its Consequences. European Commission-Cecop-Europe.issuu.com › cicopa › docs › report_cecop_2012_en_web

Determination of the Most Important Factors Affecting Cooperatives Economy in Iran in the Next Decade using Grounded Theory

A. Meymanatabadi^{1*}, S. Sh. Hoseini², A. Pedram³, A. Heidari⁴

Received: 03 Mar, 2020

Accepted: 24 Aug, 2020

Abstract

Development of Cooperative sector as stipulated in the Constitution and other national laws, well reveal that how important are the different functions of this sector for the economic system of Iran. Inadequat attention to identify the factors that affect the flourish and growth of cooperatives, may thus cause a threat to the development of cooperative sector in the future, in particular due to the growing competition at both national and international levels. This study was thus an attempt to determine and explain the most important factors affecting the cooperatives economy in Iran using grounded theory approach. Grounded theory provides adequate knowledge about the subject under study, or those that have not yet been the subject of a comprehensive research .To select the experts for interview, purposive sampling method was employed. The data was gathered through available documents and articles, as well as interviews with 18 related influential experts with a very good command of cooperatives economy. MAX QDA software was used for data analysis. The result was a theory about the factors affecting cooperatives economy in Iran. The factors were presented under 180 primary codes, 57 secondary codes, 27 sub-catagories and 7 main categories including economic, social, cultural, manag erial, political, envionmental and thechnological ones, and "the theory was named uthe theory of the growth and development of cooperatives economy".

Keywords: Economic Factors, Social Factors, Cultural Factors, Cooperatives Economy System, Grounded Theory

1. Ph.D. Student, Department of Futures Studies, Supreme University of National Defense, Tehran, Iran

* Corresponding Author

meymanatabadi1344@gmail.com

2. Assistant Professor, Faculty of Economics, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

3. Assistant Professor, Department of Futures Studies, Supreme University of National Defense, Tehran, Iran

4. President of the Iranian Scientific Association of Cooperatives, Tehran, Iran